

رایانه و بالگرد، تمبل و سُمبل!

دکتر سیدبهنام علوی مقدم

عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

در باب نکات کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم

اشاره

نویسنده‌ی نوشته‌ی حاضر در مقالات پیشین خود تعدادی از موارد واژه‌آموزی و نکته‌های کتاب‌های «بخوانیم و بنویسیم» را به تفصیل به بحث گذاشت. وی در این مقاله نیز به برخی از نکات مهم این بخش پرداخته است تا آموزگاران محترم با این مطالب بیشتر آشنا شوند و بتوانند با استفاده از آن‌ها کلاس را به نحو علمی‌تری اداره کنند.

کتاب پایه‌ی دوم:

صدای شرشر آب را از دور می‌شنیدم.
بچه‌ها با هم بیچ می‌کردند.
صدای جیک‌جیک گنجشکان به گوش می‌رسید.
صدای چهچه‌ی بلبل‌ها به گوش می‌رسید.
کلاغ قارقار می‌کند.
سگ هاپ‌هاپ می‌کند.
گوسفند بیچ می‌کند.

گونه‌ی گفتاری و نوشتاری

گونه‌ی گفتاری: نوشته‌های گفتاری که به «نثر محاوره» یا «نثر شکسته» معروف است، یکی از گونه‌های فارسی به‌شمار می‌رود و امروزه کاربرد فراوانی دارد. معمولاً داستان‌نویسان از این گونه استفاده می‌کنند. به‌جز داستان‌نویسان، نویسندگان رادیو، تلویزیون، نمایش‌نامه‌ها و فیلم‌نامه‌ها و... نیز از زبان گفتاری بهره می‌گیرند. معمولاً تمام آنچه هر روز از رادیو و تلویزیون می‌شنویم و می‌بینیم، ابتدا نویسنده‌ای می‌نویسد و سپس مجریان یا بازیگران آن نوشته‌ها را اجرا می‌کنند.

نمونه: آقای احمدی، امروز مثل این که کسلید.
چطور آقا؟ چی می‌گی؟ یا (ازت ممنوم).
پایه‌ی سوم:
می‌گوییم: «یکی بود یکی نبود. غیر از خدا هیچ‌کس نبود.»

پایه‌ی چهارم:

فارسی گفتاری: (آسونی، نمی‌تونه، کشه). فارسی نوشتاری: (آسانی، نمی‌تواند، کشد).
کسی که با کسی دل داد و دل بست
به آسونی نمی‌تونه کشه دست
می‌نویسیم **تنبیل**، می‌خوانیم **تمبل** یا می‌نویسیم **پیراهن**، می‌خوانیم **پیرهن**.

گونه‌ی نوشتاری:

باید بدانیم که اگر گفتار و زبان جزء ذات و طبیعت انسان باشند، خط و نوشتار ذاتی و طبیعی نیستند، ریشه در اجتماع و فرهنگ دارند و ساخته‌ی خود انسان‌اند. از لحاظ نقش کاربردی نیز نوشتار برای رساندن مفاهیم، اخبار، دستورها، درخواست‌ها و جز این‌ها به افراد گوناگون و دور از موقعیت و مکان نویسنده به کار می‌رود. بنابراین معمولاً نویسنده با خواننده به‌طور مستقیم رویارو نیست. نوشتار دارای برخی ویژگی‌های واژگانی و دستوری است که

پایه‌ی چهارم:

پیراهن ← پیرهن
دهان ← دهن

اصطلاح

متداول و رایج کردن لفظی است برای معنی خاص.

نمونه:

اصطلاح «کرنر»، در فوتبال یعنی باید شروع بازی از یک گوشه‌ی زمین مسابقه باشد. یا اصطلاح «آفساید» در فوتبال یعنی خارج از محدوده‌ی تعیین شده و اصطلاح شیر فهم‌شدن یعنی خوب درک کردن.

کتاب پایه‌ی چهارم:

در هر رشته، واژه‌ها و اصطلاحات خاصی به‌کار می‌رود؛ مثلاً در کشتی «خاک‌کردن» و «ضربه‌کردن» دو اصطلاح‌اند.

گفت‌وگو (دیالوگ)

گفت‌وگو عنصر مهمی از داستان کوتاه یا بلند را تشکیل می‌دهد و جزء مهمی از زندگی است. اگر خوب دقت کنیم، اختصاصات نژادی، طبقاتی و شغلی افراد داستان را نیز می‌توان از خلال گفته‌هایشان دریافت. میزان گفت‌وگو مانند دیگر عوامل داستان باید متناسب با نوع داستان باشد. در کتاب پایه‌ی پنجم چنین آمده است: «در هر داستان شخصیت‌هایی وجود دارند که گاه مثبت و گاه منفی هستند. داستان‌های موفق کشش دارند؛ یعنی خواننده را وامی‌دارند که آن را تا آخر بخوانند. به گفت‌وگوی شخصیت‌ها دیالوگ می‌گویند.»

نام‌آوا

کلماتی که انسان‌ها برای صدای آب، پرندگان، و... وضع کرده‌اند.
نمونه:
خَش خَش برگ‌ها / شُرْشُر آب / جیک‌جیک گنجشکان.

برابر یا معادل‌سازی

کلماتی وجود دارند که از زبان‌های دیگر وارد زبان فارسی می‌شوند و ما برای سهولت تلفظ و حفظ زبان فارسی، برابر یا معادل آن‌ها را به کار می‌بریم. معادل‌سازی یا واژه‌گزینی در ایران برعهده‌ی فرهنگستان زبان فارسی است.

نمونه:

فاکس ← نامبر / ماشین ← خودرو / بلدیه ← شهرداری / موبایل ← تلفن همراه / ترمینال ← پایانه.

پایه‌ی پنجم:

کامپیوتر ← رایانه / آدرس ← نشانی / هلی کوپتر ← بالگرد / پاراگراف ← بند.

اختصار و تخفیف

در برخی موارد شاعر یا نویسنده، صورت کوتاه شده‌ی کلماتی را به کار می‌گیرد:

در نومیدی (ناامیدی) بسی امید است

پایان شب **سیه** (سیاه) سپید است.

یک **روپهی** (روباهی) دید بی‌دست و پای

فرماند در لطف و صنع خدای

روپهی (روباهی) قالب پیری دید

به دهن (دهان) برگرفت و زود پرید

از این درگه (درگاه) به نومیدی مرو...

پایه‌ی چهارم:

رفت برون (بیرون) با دو سه هم‌زادگان
کلمه‌ی برون در اصل بیرون بوده است که شاعر کوتاه شده یا مخفف آن را در شعر آورده است.
به جدول زیر نگاه کنید:

کلمه	مخفف
اکنون	کنون
گناه	گنه
راه	ره
دیگر	دگر

باید مشخص شوند. موقعیت اجتماعی و سبک و صورت آن در جامعه، تعیین کننده گونه زبانی است.

نمونه: از لطف جناب عالی تشکر می‌کنم. از شما متشکرم. از جناب عالی ممنونم.

این گونه دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. نوشتار ثابت‌تر است.
۲. سنجیده‌تر از گفتار است.
۳. اهمیت نوشتار بیشتر از گفتار است.
۴. یک‌طرفه است؛ در صورتی که گفتار دوطرفه است.

پایه چهارم:

تنبل (نوشتاری)، تمبل (گفتاری)؛

شبه (نوشتاری)، شمه (گفتاری)؛

سُنبِل (نوشتاری)، سُمبل (گفتاری)؛

دنبه (نوشتاری)، دمبه (گفتاری)؛

قنبر (نوشتاری)، قمبر (گفتاری).

نامه‌ی دوستانه

نوشته‌هایی است که به گونه‌های مختلف و با اهداف متفاوت در میان دوستان و آشنایان ردّ و بدل می‌شود. در نامه‌ی دوستانه باید حال و مقام مخاطب خود را در نظر بگیریم و با کلماتی سنجیده و مناسب اقدام به نوشتن کنیم.

اساسی‌ترین ویژگی نامه‌های دوستانه این است که تقلیدی نیستند و لحن کلام در آن‌ها صمیمی و خودمانی است. البته این گونه نامه‌ها باید در عین سادگی به زبان

معیار فارسی نزدیک باشند.

خلاصه‌نویسی

یکی از راه‌های کسب مهارت در نوشتن، خلاصه‌کردن مطلب یا کتابی است که آن را مطالعه می‌کنیم. در خلاصه‌نویسی باید موارد زیر را رعایت کنیم.

۱. مشخص کنیم که به چه میزان خلاصه می‌کنیم؛

۲. قسمت به قسمت بخوانیم؛

۳. به هنگام مطالعه، زیر مطالب مهم خط بکشیم؛

۴. مترادفات را که نیازی به آوردن آن‌ها نیست،

حذف کنیم؛

۵. جمله‌های توضیحی و تفسیری را که نیاروند آن‌ها ایرادی به مطلب وارد نمی‌کند، حذف کنیم.

یادداشت‌برداری

نوعی نوشته است که از نظم خاصی پیروی نمی‌کند اما به‌هر حال باید محتوای اثربخشی داشته باشد؛ یعنی، در خواننده هم حسی پیدا آورد. برای مثال، بهتر است در نوشتن یادداشت از شیوه‌ی (طرح سؤال) نیز استفاده شود. هدف در این نوع نوشته، نوشتن برای یاد بردن است.

یادداشت‌برداری یعنی نوشتن چیزهایی که می‌شنویم یا می‌بینیم یا می‌خوانیم. وقتی به مسافرت یا گردش علمی می‌رویم، خوب است دفتر یادداشت همراه داشته باشیم و دیده‌ها و شنیده‌ها یا چیزهایی را که به فرمان رسیده است، در آن یادداشت کنیم. با

منظم کردن این یادداشت‌ها، می‌توانیم نوشته، گزارش یا خاطرات خود را بنویسیم. بسیاری از نویسندگان بزرگ، با استفاده از یادداشت‌های خود کتاب نوشته‌اند.

بازنویسی

نوعی نوشته است که در آن می‌کوشیم ضمن حفظ محتوا و پیام نوشته‌ی اصلی، تغییراتی نیز در آن ایجاد کنیم. در بازنویسی باید:

۱. زبان نوشتاری به زبان امروزی و ساده و قابل

فهم باشد؛

۲. رویدادها قابل تجسم باشند و بازسازی شوند؛

۳. مطالب به کمک توصیف چهره‌ها، صحنه‌ها و

حالات، پروانده شوند.

به کمک بازنویسی می‌توانیم نوشته‌های ادبی گذشته را که زبانی نامأنوس و مشکل دارند، به‌صورت زبان امروزی و معیار درآوریم. این نوع نوشتن، بهترین تمرین برای نویسندگی است. شرح یا بازگفتار برخی کتاب‌ها مانند «تاریخ بیهقی» به زبان ساده‌ی امروزی یا کتاب «کلیله و دمنه» به زبان فارسی ساده در سال‌های اخیر چاپ شده است. در بازنویسی رعایت موارد زیر ضروری است:

۱. منبع دقیق متن را ذکر کنیم؛

۲. در پیام محتوا، امانت را رعایت کنیم؛

۳. اگر متن اصلی شعر است، می‌توانیم بخش‌های

زیبا و هنرمندانه‌ی آن را عیناً نقل کنیم؛

۴. پیام‌های ارزشمند و اندیشه‌های والای اخلاقی،

اجتماعی و انسانی را حفظ و منتقل کنیم.

